

Suuresta illuusiosta ja leikistä

Voiko aikuinen leikki auttaa sietämään lapsuuden kokemuksia harhakuvineen?

Sanotaan, ettei tutkimusta synny sovittamatta yhteen näennäisesti toisiinsa liittymättömiä, jostain inhimillisestä syystä visusti erillään pidettyjä asioita. Valmistelin esseetä leikin ja pelin erosta Donald Winnicottin teoksen *Playing and reality* (1971/2005) pohjalta. Satuun samaan aikaan lukemaan Mika Waltarin läpimurtoteoksen *Suuri illusio* (1928). Esseestäni oli uhannut tulla luetteloiva ja pakotetun tie-teellinen, kunnes tämä Waltarin teos sai minut kiinnostumaan leikistä voimana harhakuvista luopumisen ja eritoten niiden ennaikaisen purkautumisen äärellä. Näkyviin tuli myös jokin peliin liittyvää, joka kulottaa leikin aluetta.

Tutkin tässä esseessä aikuista leikkiä yhdistämällä Waltarin *Suuren illusionin* hahmojen valintoja winnicottilaiseen eetokseen. Toivon samalla pystyväni sanomaan jotain läpi elämänkaaren meissä elävästä lapsuudesta, kollektiivisesta alitajunnasta ja sosiaalisten yhteisöjen dynamiikasta.

Kartoitan leikin aluetta painottamalla kirjatie-don kohteena olevan kokemuksellista löytämistä. Viittaatan tällä käsitykseen, jonka mukaan kirjallinen traditio ja tiedon hallussapito, ”kirjaviisuus”, validoituu läpielämisen kautta. Muodollisesti tulokulma ilmenee viitteiden sijoittamisena tekstin loppuun tekstin sisäisten lainausten sijaan. Luotan lukijoiden kesken jaettuun ilman jaetun ahdasta määrittelyä. Kut-

sukaamme otetta vaikka työtä tekevän ihmisen puheeksi toiselle työtä tekeväälle ihmiselle.

Leikin ja pelin erosta

Ensin kuiva sana leikistä ja pelistä. *Wikipedian* (2025) mukaan leikki on mielihyväsävyistä toimintaa ilman tietoista hyötytarkoitusta. Tiedon monituisessa kaanonissa leikillä on tärkeä tehtävä lapsuusajan kehityksessä. Leikkiä voidaan pitää näkökulmasta riippuen elämän harjoitteluna tai elämänä parhaimmillaan. Melko yksimielisiä ollaan siitä, että leikin motiivi ei voi olla ulkoinen. Leikit sitten kävyillä tai sanoilla, leikki tapahtuu symboliikan alueella. Pyrkimys jonkin ristiriidan sopuun lienee leikin kuin kaiken muunkin luovan toiminnan taustalla.

Pelissä on eksplisiittiset säännöt ja tavoite. Vaikka voiton ei tarvitse olla pelaamisen motiivi – se voi olla vaikkapa yhdessäolo – pelaajan on hyväksyttävä tavoite pelin olemuksena: tietoinen päämäärä, osallisten järjestys vaihteluineen, lopputulema. Toisin kuin leikissä pelissä luottamus kohdistuu sääntöjen noudattamiseen, ei niinkään yllättäviin luomuksiin tai luottamukseen sellaista tuntematonta kohtaan, jossa pelin olemus voisi muuttua kesken kaiken. Pelillä on ennalta sovitut rajat: peli loppuu, kun joku voittaa, tai peli päättyy yhdessä sovitun tavoitteen saavuttamiseen. Monet korttipelit päättyvät, kun kaikki kortit on nostettu pakasta. Muistipelissä eniten kuvapareja kerännyt voittaa tai peli päättyy tasapeliin, jos korkeimpia korttipinoja on useita.

Pelin muoto tuo turvaa – puhutaan reilusta pelistä. Pelaaja voi tukeutua sääntöihin sisäisesti ja ulkoisesti. Toisin kuin leikki peli ei tarvitse toimiakseen pelaajan vapaata luovuutta. Pelin ilo voi tulla siitä. Pelin ilo voi tulla myös leikkillisestä kilpailusta. Urheilun maailmassa vallinnee konsensus pelistä symbolisena tapana käsitellä yhteisöjen ristiriitoja ja valtasuhteita. Peli, jonka sääntöjä pimitettäisiin yhdeltä tai useammalta osapuolelta, on eettinen mahdollisuus, ja leikiksi tällä tavoin naamioituva peli on – jos ei kiusaa – jotain muuta kuin peliä. Pesäpallon lyöntivuorossa on voitava luottaa siihen, että lukkari syöttää pallon lyöjää varten eikä aidan taa metsään. Pelin lopputulema hyväksytään. Odotetaan uusia pelejä.

Jättäkäämme reilun pelin turva ja katsokaamme vapaaseen leikkiin, näistä kahdesta toiminnasta kiehtovampaan ja kukaties vaarallisempaan. Donald Winnicott (1911/2025, 18) puhuu leikistä lepopaikkana siitä jatkuvasta työstä, jota jokaisen on tehtävä erottaakseen sisäinen maailmansa ulkoisesta – arkitodellisuudesta ja jonkun toisen sisäisestä todellisuudesta. Leikkien voimme käsitellä asioita, joiden ottaminen osaksi omaa persoonaa on vaikeaa arjen keinoin. Leikki vaatii rohkeutta kohdata tuntematon, mikä syntyy vapaalla kekeilulla ja vastavuoroisuudella sanoin, elein ja teoin. Leikkiin antautuva laittaa sisimmässään toivonsa hyvään ja sitoutuu kantamaan leikin itsessään herättämät hankalat ja ohimenevät tunteet.

Aikuinen leikki

Yleisesti ajatellaan, että vain lapset leikkivät. Kuitenkin leikin potentiaali on olemassa läpi elämän. Vaikka aikuinen voi leikkiä lapsen kanssa lapsen tavoin, aikuiset harvemmin kytkivät yksin pihalla nimeämässä käpyjä. Silti tai juuri siksi leikki vaatii aikuiselta sisuskaluja. Leikkiville aikuisille naljaillaan ja naureskellaan. Iso mies ja leikkii kävyillä! Onko tämä syy siihen, että aikuiset leikkivät enimmäkseen pelaamalla? Leikkiviä myös ihailaan. Kunpa minäkin uskaltaisinkin! Miksi aikuisen on silti usein vaikea löytää leikin mahdollisuus?

Toisin kuin lapsilla aikuinen leikki vaatii tietoista antautumista. Leikkivä aikuinen joutuu luopumaan arjen turvallisista kahleista ja kuvittelemaan rajatta kaikesta vähästä tai paljosta mitä elämä suo. Aikuisen leikkijän on purettava leikin sisäisiä esteitä. On oltava yhtä aikaa sokea ja kiinnostunut sillasta reaalisen ja symbolisen välillä. Leikkijän etiikka vaatii pitkäjänteistä yhteyttä omien motiivien syvyyksien kanssa. Eikä tässä vielä kaikki – aikuinen ottaa valtavan häpeäriskin kurottaessaan tuntemattomaan toiveenaan löytää kanssalleikkijöitä. Hän toisin sanoen luottaa reaali maailmasta löytyvän hyväntahtoisia, työhön ja rakkauteen kykeneviä ihmisiä; leikkiin tarvitaan uskoa siihen, että virkamies ottaa käpylehmät esille useammin kuin kerran vuodessa tärkeämmäksi uskotellun katveessa.

Leikin rajat ja taide leikkinä

Winnicott puhuu taiteesta aikuisena leikkinä, joka löytyy teosten luomisen ja vastaanoton prosesseista. Taiteen kokemisen voi ajatella tilana, jossa toteutuu leikkivien vapaa yhteys, tietoisien tiedostamaton kohtaaminen erillisyyteen ja yhteyteen kykenevien ja sitä harjoittelevien välillä. Niin aikuinen leikkijä kuin taiteen kokija törmäävät leikin paradoksiin: leikkiä voi vain tosissaan, ja vain tosissaan leikkiminen on leikkiä. Liittyipä ajatus sitten vapautteen ja vilpittömyyteen luovuuden premisseinä tai johonkin muuhun, melko varmaa on se, että jos leikin sisällä nojataan reaalielämän normeihin, leikistä katoaa usko ja leikki tyrehtyy. Leikin vapauden ei silti tarvitse tarkoittaa kaaosta. Leikillä on uomansa, leikin sisäisiä lausumattomia, vastavuoroisella kokeilulla kartoitettuja, enemmän tai vähemmän dynaamisia muotoja. Leikki on olemuksellisesti täynnä alkuja ja loppuja, siirtymiä reaali maailmasta leikin maailmaan ja takaisin reaali maailmaan. Herää kysymys siitä, onko näiden rajojen olemassaolon tunnustaminen peräti leikille välttämätöntä. Arvottomalla edellä mainittuja maailmoja sen kummemmin, kykyä erottaa maailmat toisistaan voinee hyvällä syyllä pitää täyspäisyyden merkinä.

Winnicott implikoi, että taiteeseen eläytymisen vaatii vastaavaa rajatajuista irrottelua kuin aikuinen leikki. On oma ja muiden sisäinen saman teoksen äärellä, on oma ja muiden jaettu saman teoksen äärellä. Koita tätä sanoin kuvata! Tehtävä on vaikea päätellen siitä, miten monet näyttelijät ja kirjailijat kertovat tulewansa puhutelluiksi ruokakaupassa luominaan hahmoina. Ehkä eläytymisen riski on silti ottamisen arvoinen. Leikin kartta voi ulottaa rakkauden sellaisille alueille, jotka arkisessa elämismaailmassamme jäisivät koskettelematta sietämättömyyttään tai tuhoisuuttaan.

Leikin uhat

Miksi kaikki aikuiset eivät sitten leiki? Leikki vaatii valtavan panoksen tuottaakseen nautintoa minkä tahansa työn tapaan. Suuri osa aikuisista käy töissä pitääkseen loitolla juuri ne sisäisen elämänsä ainekset, joista leikki koostuu. Lapsuus ja nuoruus korkeintaan kummittelevat oudoissa teoissamme. Kulttuurin kohdalla voikin perustellusti kysyä, miksi jokin niin paljon hyvää maailmaan tuottava toiminta kuin leikki hinnoitellaan niin alas sekä työnä että koettuna. Onko niin, että jos minä en osaa leikkiä, en soisi, että muutkaan saavat leikistä mielihyvää?

Leikkimielinen saattaa inspiroitua elämän peruskysymyksistä pakon edessä. Varhaiset kokemukset huumaavine ristiriitoineen elävät meissä elämänkaaren alusta loppuun. Jotkut tahtovat tutustua itseensä vapaaehtoisesti ja jakaa löydöksensä leikin keinoin. Niin tai näin – mistä muusta aikuinen leikkijä motivoituisi kuin välttämättömyydestä löytää muoto itsensä oleville hankalille asioille ja etsiäkseen yhteyttä toisiin samoin kokeviin?

Ehkä taiteeseen kohdistunut kyynisyys on perimmiltään aikuista huolta leikin äärellä. Pelkoa ulkopuolelle jäämisestä tai siitä, ettei leikki pysyisikään leikin alueella, vaan muuttuisi peliksi tai reaalityodellisuudeksi. Sisäisen flow'n äärellä arkaillaan. Mitä tapahtuu, jos leikin? Kestävätkö toiset? Tahtooko kukaan leikkiä kanssani? Jospa jään yksin? Suomalaista

tanssikieltoa perusteltiin aikanaan olettamalla enemmän tai vähemmän intuitiivisesti edellä mainitun kaltaista. Ajateltiin, että jos katajaiseen kansaamme on valettu tunnekylläällä kasvatuksella megalomaaninen kosketuksen kaipuu, lienee parasta, ettei sitä sörkitä hereille tanssilla saati muullakaan leikillä. Leikin tehtävä on vaativa eikä vähiten siksi, että leikissä korostuu luottamus tuntemattomaan, joka sisältää ihmisen perimmäiset halut ja vietit.

Aikuisen leikin ongelmat syntyvät nähdäkseni siitä, että leikille mahdollisessa tilassa on eroja yksilöiden välillä. Tuntemme sisäisen elämämme kärjistäen hyvin (syvällisesti) tai huonosti (pintapuolisesti). Herkkyys erottaa sisäistä ulkoisesta vaihtelee leikkivien ja leikkien välillä, ja siirtymissä kompastellaan. Sannattoman kollektiivisen alueelle muodostuu itsetuntemuksen syvyysgradienteista riippuen leikkilisiä tiloja tai ahtautta. Sosiaalinen media algoritmeineen on tästä hyvä esimerkki: jos leikin väliaine puuttuu, kavahtamamme halut ja vietit vuotavat huomaamatta reaalielämään. Ihmisyden pimeä puoli rehoittaa siellä, missä tietoisuudesta torjuttu jää vaille reilun pelin sanoja tai leikin rakkaudellista valoa.

Silti – onneksi – leikin aikuisten muotojen kautta on jo tuhansia vuosia kyetty yhä uudelleen luomaan alue, jossa ihmistä riivaavat himot voi kokea tuhovoimastaan riisuttuina. Miten varjella leikkiä? Leikkimällä. Jotta aikuisen leikin mahdollisuudet eivät jäisi vallan akateemiseksi puheeksi, tutkin lopuksi, miten Mika Waltarin läpimurtoteos *Suuri illusioni* voi toimia leikki-alustana sekä tekijän että lukijan kannalta.

Suuri illusioni ja suuri illuusio

Kunnioitan *Suuri illusioni* -teosta samasta syystä kuin Eppu Normaalin sanoituksia tai Klaus Härön ohjauksia: kas tässä pari ihmistä elämän peruskysymyksen äärellä, kestätkö heidän tarinansa vai tarvitsetko tueksesi Gazan sotaa ja Tehyn palkkakiistoja? Waltarin vuonna 1928 ilmestyneen läpimurtoteoksen asetelma on ikiaikainen kolmio, kahden miehen ja naisen (sukupuolet muunneltavissa) kuvitelmien

täyteinen suhde toisiinsa. Nuori toimittaja Hart kilpailee maisteri Hellaan kanssa neiti Caritas Holmin suosiosta, koneromantiikka kukkii 1920-luvun Helsingin rannoilla ja Pariisin kaduilla, kunnes realiteetti tulee väliin. Caritas kertoo Hartille rakastaneensa kaikki vuodet Hellasta, kuppatautinen Hellas ei uskalla lähestyä Caritasia ja tappaa itsensä, Hart jatkaa elämäänsä sydän särkyneenä.

Oletan lonkalta, ettei suurin osa *Suuren illusionin* lukijoista ole pohtinut leikin ja pelin eroa. On niin ikään vaikea sanoa, minkä verran Waltarilla on ollut tietoa varhaisten kokemusten neurologiasta. Keskushermostoomme on koodautunut siinä määrin hampaankoloon jääneitä pettymyksiä, että jos emme tietoisesti leiki, aikuisten yhteisöihin tuppaa muodostumaan pelillisiä illuusiovaltakuntia, joissa ahtaus ja valanhimo vievät leikin tilan. Illuusiovaltakuntien voima tapaa kummata lapsuuden pettymyksistä: huonosti tiedostetusta sisarkateudesta ja toiveesta syrjäyttää samaa sukupuolta oleva vanhempi. Niin kirjallisuuden kuin psykoanalyysin perinne tietää tästä tenhosta: mitä suurempi vaille jääminen varhaisissa ihmissuhteissa, sitä suojautuvampi ja ahneempi ihminen on myöhempiä suhteitaan kohtaan. Winnicottilaisittain ilmaistuna *Suuri illusione* koskettelee aikuisen toivetta omistaa toinen ihminen kuten vauva kokee omistautuneen äidin.

Suuri illusione myytiin aikanaan kuumille kiville, ja kuuhuntaa riitti. Ihmisten hampaankolot visiin olleet täynnään pettymyksiä ja himoja. Niin lapsuudenkatkuisia ja häpeällisiä kuin illusioimme ovatkin, monille taiteilijoille kolmioasetelma on kaiken luovuuden ponnahduslauta ja elämän ihanuuden voima. Rakkauten hullet toiveet muodostavat ehtymättömän hyvän sammon leikkijöille, jotka ovat saattaneet illusion tietoisuuteensa ja löytäneet sen kanssa haipakan sovun. Waltarin teoksen nimivalinta viittaakin kiinnostavasti harhakuvan tietoiseen tarkasteluun – ainakin joku on tullut illusiosta ulos. Waltari ja lukija siis tietävät illusiosta: kas tässä elämäni suurin pettymys, mutta älä helvetti sano sitä ääneen, älä ainakaan noille kolmelle!

Illusio suojana

Leikkikäämme ja kuvitelkaamme *Suuren illusionin* hahmojen motiiveja, heidän illusioidensa muotoa. Caritas pitää molemmista miehistä ja valitsee lopulta Hellaan. Toimittaja Hartille illusion särkymistä edustaa häviö romanttisisessa asetelmassa. Leikkijä tarkastelkoon toki asiaa syvemmin: Hart joutuu sulattamaan tiedon siitä, että Caritas on koko ajan rakastanut illusiotaan Hellaasta eikä (illusiotaan) Hartista. Voimme paikantaa Hartin pettymyksen ”Caritas-illuusion”, joka näyttäytyy Hartin katkerana pettymyksenä lähinnä itseään kohtaan. Voihan nimittäin ajatella, että Hart sai huomata alusta asti rakastaneensa omaa illusiotaan Caritaksesta eikä elämää (Caritasia) sellaisenaan.

Entäpä maisteri Hellas? Waltari on kirjoittanut Hellaalle kuppataudin, konkreettisen ja käsitettävän huonon puolen, vaikka useimmiten hankalat puolemmme ovat henkisessä keskenkasvuudessa ja sen paljastumisen pelossa. Hellas nautti rakkauten mahdollisuudesta kivuliaasti pitämällä Caritasia loitolla voimatta kuitenkaan päästää irti. Kun kuppaa jo söi Hellasta Pariisissa, ei-tietämisen tila alkoi rakoilla: Hellas sai Hartin kautta tietää Caritaksen vaalivan edelleen rakkauttaan Hellasta kohtaan. Tämä rohkaisi Hellasta tapaamaan Caritasia, ja tapaaminen päättyi avioliittolupaukseen. Hellas ottaa itseltään hengen tuudittautuen kuolemassa Caritakseen omanaan.

Hellaan ratkaisun voi nähdä kärsimykseen turvautumisena, taustallaan kauhu illusion särkymisestä, ennen kuin sen tilalle on osannut tai voinut muodostaa mitään kyllin siedettävää. Tarkoitin siedettävyydellä kenen tahansa uskoa omaan rakastettavuuteensa erillisenä yksilönä vertauskuvallisine kuppineen. Uskon horjumisen tulee esiin Hellaan suhteessa Caritasiin, mitä Panu Rajala (2006) kutsuu kauniisti viharakkaudeksi. Ehkä Waltari tässä kohdassa puhuttelee lukijoiden merta, joka saa voimia haaveista uskaltautuessaan etsimään rakkauten kypsempiä, kenties ennen kokemattomia muotoja.

Ken kärsimystä vihaa, tutkikoon Hellaan ratkaisua tarkemmin. *Suuren illusionin* päätöksen voi nähdä niinkin, että Hellas antaa rakastamalleen naiselle aikaa. Ehkä Hellas toivoi tai jopa oletti, että hänen salaisuutensa paljastuu: kukapa ei haluaisi tulla rakastetuksi kaikkine puolineen? Harva sellaista kuitenkaan ääneen kysyy, mikä on ymmärrettävää, kun ajatellaan vaikkapa lattean kavahtavia reaktioita Mika Waltarin ja Leena Ilmarisen kirjeenvaihdon äärellä (ks. esim. Rajala 2025; Saarikoski 2025).

Kuvitelkaamme, että Hellas ei tapa itseään vaan kertoo kupasta. 1920-luvulla kuppa eli syfilis oli vaikea sairaus. Nuoren perhettä toivovan naisen avioliittolupaus olisi saattanut raueta. On kuitenkin hieman vaikea kuvitella, ettei Caritasin mieleen olisi välähtänyt sukupuolitaudin mahdollisuus Hellaan käytöksen syynä. Sijoittakaamme kupan tilalle edellä mainittu henkinen epäkypsyys ja ajatelkaamme, että ihminen on koko ajan se persoona, joka hän on: ennen hankalan ominaisuuden ilmituloa sekä sen jälkeen. Voinemme olettaa Caritasin lähtökohtaisesti tunteneen kiinnostusta kaikkeen Hellaassa aistimaansa, todennäköisesti Hellaan olemuksesta ja ajatuksista on ollut luettavissa ”kuppa” mutta enimmäkseen muuta. Waltari tarkastelee Caritasin ja Hellaan suhdetta kestoromanssina, jossa rakastuneet käyttävät ei-tietämisen tilaa omiin tarkoituksiinsa. Mitä pahaa tässä voisi olla? Elämään kuulunee jonkin verran valheen ja varmuuden suojaa. Elämään kuuluu myös tutkimusta, luopumista ja iloa. *Suuren illusionin* kautta Waltari näyttää lempeästi, miten koettuamme varhain sietämättömän pettymyksen illuusio voi suojata sisäisissä myrskyissä joskus paremmin kuin reality check.

Pettymys ja rakkauden mahdollisuus

Caritasin lähtökohdista Waltari suostuu kertomaan vain ohimennen mutta jättää teoksessa Caritasille mahdollisuuden elää eteenpäin ja vahvistua. Kuvitelkaamme Caritasin jatkaneen Hellaan kuoleman jälkeen kohti Konstantinopolia kiltin Hartin tukeman illuusion vallassa. Ehkäpä Caritas sai voimia mielessään eläväksi

jääneestä suuresta rakkaudesta ja oli jonain päivänä kypsä tekemään sovun itsensä kanssa. Hellas ei ollut vakuuttunut Caritasin sietokyvystä. Oliko toimittaja Hart?

Waltari piirtää Hartista kuvan totisen leikin lapsena, onnenpoikana, joka sai selvitä pettymksestään. Vaikka Hart kuunteli Caritasia Champs Elyseellä sydän märkinä, Caritasin lapsellisuuden paljastuminen antoi Hartille eväät, joilla rakentaa itselle parempaa elämää. Voidaan ajatella, että juuri Hart sai kolmikosta lahjoista suurimman: rakkauden mahdollisuuden, olkoonkin alku koneromanttisen huurainen – Hart sai nähdä itsensä ja Caritasin myös muuna kuin haaveiden välikappaleena.

Lukijan pieni epäily. Miksi Hart suostui Hellaan viimeiseen toiveeseen? Lojaluudesta ystävää kohtaan? Isällisestä suojelunhalusta Caritasia kohtaan? Pimittämällä Hellaan salaisuuden Hart oli mukana viemässä Caritakselta mahdollisuutta siihen rosoiseen mutta aitoon elämään, jonka Hellaan todellinen persoona olisi tuonut Caritasin ulottuville. Ehkä Hart oli hellä ja kaukonäköinen. Hän sulatti pettymyksensä ja jatkoi elämäänsä iloiten pikkuveljen siveellisestä moposuhteesta. Jäihän Caritasin henkiin ja sai ainakin periaatteessa mahdollisuuden kohdata illuusionsa omassa tahdissaan. Ehkä Caritas ja Hart törmäsivät Konstantinopolissa tai Kokemäellä viiden vuoden kuluttua. Miksei Hellaskin olisi voinut testata realiteetteja ja toivoa ystävyyden jatkumista sellaisena kuin on, penisilliinikin oli juuri keksitty? Ainakin Waltarin ura kirjailijana jatkui.

Suuri illuioni -teoksen vastaanotosta

Suuren illusionin kohdalla Wikipediassa (2024) ”Kirjailijan itsekritiikki” -otsikon alla lukee, että Mika Waltaria nolotti 40 vuoden jälkeen teoksen ”lapsekkuus”, ”kehittymättömyys” ja ”sentimentalisuus”. Mitä arkuutta! Waltari on varmasti ajatellut ja sanonut läpimurtotoksestaan kaikkea muutakin. Waltari itse näki *Suuren illusionin* ansion sen välittömyydessä. Vaikka ”mahanpohjasta kouristaisi” kuten Waltaria teoksensa uudelleen luvun äärellä,

Suuren illusionin arvo leikkijälle lienee siinä, ettei se sorru kyynisyyteen. Uskon Waltarin olleen tietoinen siitä, että elämänkaareen kuuluu tietty määrä pettymyksiä ihmissuhteissa ja että kohtuuttomien pettymysten kokeminen osana itseä voi olla no go. Elämä on keskimäärin niin vaikeaa, että raikkainkin tomumaja tuppaa väistämään työtä kohdattaessaan sitä, mitä on jäänyt pienenä vaille. Ihmiset potevat riippuvuuksia, pelaavat leikin alueella, toivovat löytävänsä kadonneen paratiisin Gigantista tai Prismasta. Waltarikin poti varmasti kaikenlaista (ks. esim. Waltari 1980). Hän osoitti myös suurta leikkimielteä kirjoittamalla kirjoja: lukija saa rauhassa ajatella *Suuren illusionin* eloon jääneiden toiveikkuutta tuntemattoman äärellä.

Miksi *Suuri illusione* on niin huonosti tunnettu verrattuna Waltarin lippulaivaan *Sinuhe egyptiläinen* -teokseen? Kunnioittaahan Waltari molemmilla kirjoilla ihmisen universaalia tarvetta tulla hyväksytyksi omana itsenään, eritoten toivetta siitä, että tarve täytyisi myös hankalien puolien osalta. *Suuri illusione* on eräänlainen *Sinuhe egyptiläinen* (Waltari 1945) raakaversio. *Sinuh*en ilmestyessä vuonna 1945 Waltari on alistunut/kypsynyt käsittelemään läpimurtoteoksensa kolmioteemaa historiallis-kulttuurisen kehityksen turvin. Lukija voi lähestyä muinaista Niiliä kallonporauksineen ja ajatella Sinuhen ja Kaptahin matkan fiinisti ismeinä ja ties minkä sukankuluttajien kauppasotina rantaantumatta sen äärelle, mikä on itselle ominta ja kipeintä.

Panu Rajala pohtii *Suurta illusione* osana Waltarin tuotantoa puheessaan ”Nuoruuden illuusi

Hellas ja Caritas – hyvää matkaa, älä riko itseäsi. Joka väittää, että pettymyksen käsittely rakkaudessa ei ole taiteen tehtävä, kertokoon oitis, mikä sitten on.

Ehkä Waltarin läpimurtoteoksen unholana on ajankuva peloista ja kollektiivisesti vaietuista lapsuusperäisistä sekaannuksista. Miksi illuusiosta pitäisi edes yrittää puhua? *Suuri illusione* tulee niin lähelle lukijaa, että ketä tahansa hirvittää. *Sinuhe egyptiläinen* antaa lukijalle enemmän aikuisen leikin tilaa salaisten pettymystensä ja toiveidensa äärellä. *Sinuh*esta on turvallista pitää. Aikuisena leikkinä *Suuri illusione* kuitenkin implikoi, että harhakuvien tarkastelu on suunnaton elämän mahdollisuus sille, joka omia tunteitaan sietää. Mitä *Suuren illusionin* hahmojen valintoihin tulee, teoksen eetos lienee siinä, pehmentääkö illuusiosta luopumisen tuskaa jatkamalla Hellaan lailla piiloutumista vai surrako menetystään uskoen rakastettavuuteensa.

Waltarin *Suuri illusione* on lapsekas kirja maailmassa, jossa sietämättömät pettymykset ajavat sotakoneita ja näännyttävät lapsia nälkään. Kehittymättömänä sitä on vaikea pitää. Turvalisen kokemuksen erillisyydestä ja yhteydestä soisi olevan osa kaikkien elämää. Niille, joiden kokemuksesta tuo turva on lapsena ja nuorena puuttunut, Waltari tuntuu suo

Kirjallisuus

Rajala, Panu (2006). Nuoruuden illuusi

Rajala, Panu (2025). Waltari uudessa valossa. *Parnaso*, 25(1), 26–31.

Saarikoski, Sonja (2025, 24. tammikuuta). Kuvittelun voima. Mika Waltarin ”raiskaustarina” yllätti. Voiko sitä tulkita todellisuutena? *Uusi Juttu*. Luettavissa osoitteessa <https://www.uusijuttu.fi/juttu/sLxNd8NI-mCdKSbpE-3d2cc>

Waltari, Mika (1928). *Suuri illusio*. Helsinki: WSOY.

Waltari, Mika (1945). *Sinuhe egyptiläinen*. Helsinki: WSOY.

Waltari, Mika (1980). *Kirjailijan muistelmia*. Toim. Ritva Haavikko. Helsinki: WSOY.

Wikipedia (2024). Suuri illusio. Luettavissa osoitteessa https://fi.wikipedia.org/wiki/Suuri_illusio

Wikipedia (2025). Leikki. Luettavissa osoitteessa <https://fi.wikipedia.org/wiki/Leikki>

Winnicott, Donald (1971/2025). *Playing and reality*. Lontoo: Routledge.

